

КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті розглянуто компоненти психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів і їх зміст на різних етапах їх психолого-педагогічної підготовки.

Ключові слова: психолого-педагогічна підготовка майбутніх юристів, психолого-педагогічна компетентність юристів, експертне оцінювання.

Ефективність як гуманітарної, так і професійної підготовки спеціаліста залежить від психолого-педагогічної складової вищої освіти. Психолого-педагогічна підготовка здатна забезпечити як загальну, базову, так і професійну компетентність, професійну культуру майбутнього спеціаліста (комунікативну, організаційну тощо), спрямованість на неперервне самовдосконалення і професійне зростання.

У зв'язку з цим доцільно проаналізувати особливості застосування компетентнісного підходу в процесі психолого-педагогічної підготовки (далі – ППП) майбутніх юристів та визначити компоненти їх психолого-педагогічної компетентності, їх зміст на різних етапах підготовки майбутніх правознавців, що виступає *метою статті*.

Проблемам теоретичного та експериментального дослідження окремих складових психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів присвячено низку публікацій автора [1–5]. Водночас вважаємо за доцільне розкрити їх загальний зміст у цій статті.

Компетентність виступає новим орієнтиром кваліфікації порівняно з більш традиційним – готовність. Компетентність розглядається як показник ефективності освіти і результативності “включеності” учнів у освітній процес. Компетентність також дає змогу здійснити операційне оцінювання теоретичної і практичної підготовленості студентів.

Компетентний (франц. *competent* – правомірний; лат. *competens* (*competentis*) – відповідний, здатний, *competere* – відповідати чомусь, бути придатним до чогось). Похідними від цих слів стали поняття “компетентність” і “компетенція”. Як зазначає В. Луговий, у науковому обігу вони часто вживаються і як синоніми, і як ціле і частина, і як інтегральна характеристика й коло визначених повноважень [6].

На нашу думку, компетентність також є близькою до поняття фундаментальності. Компетентність як володіння знаннями, які дають змогу судити про щось, передбачає розуміння цих знань.

Компетентність – це цінність освіти, до якої ми наближаємось через фундаменталізацію. Фундаменталізація як процес – це досягнення компетентності, такого рівня підготовки, який забезпечує кваліфікованого працівника можливістю вирішення нестандартних професійних ситуацій.

Особливо це важливо в юридичній діяльності, у якій юрист виступає не лише знавцем, охоронцем, застосовувачем, захисником закону і прав громадян, а й експертом з правосвідомості, моралі громадян, їхньої здатно-

сті до корекції поведінки, а також вихователем і фасилітатором у складних життєвих ситуаціях. З метою надання визначення поняттю “психолого-педагогічна компетентність юриста” проаналізуємо позиції різних дослідників щодо змісту та структури компетентності та окремих її різновидів.

У структурі професійної компетентності А. Маркова виокремлює чотири блоки: професійні (об’єктивно необхідні) знання; професійні (об’єктивно необхідні) вміння; професійні психологічні позиції, настановлення (установки) фахівця, необхідні для конкретної професії; особистісні особливості, що забезпечують оволодіння фахівцем професійними знаннями та вміннями [7; 8].

Про перспективність компетентнісно зорієнтованої освіти свідчить увага до її проблем міжнародних організацій – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва та розвитку, Міжнародного департаменту стандартів, які узагальнюють доробок педагогів з усього світу. Зокрема, О. Овчарук зазначає, що учасники конференції ЮНЕСКО 2004 р. розглядали компетентність як “здатність застосовувати знання та вміння ефективно і творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях” [9, с. 10]. Поняття ключових компетентностей (key competencies) (OECD) застосовується до визначення таких, які дають особистості змогу ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у поліпшення якості суспільства, сприяють особистому успіху, що може бути застосовано до багатьох життєвих сфер. “Ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відношень за навчальними галузями і життєвими сферами особистості” [10, с. 16].

За результатами діяльності робочої групи українських науковців і практиків розроблялись теоретичні і прикладні питання запровадження компетентнісного підходу в освіту України (керівник О. Савченко; Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубочова) [11]. Згадані вчені виокремлюють: компетентності за навчальними галузями й життєвими сферами учнів; освітні компетентності (компетентності в навчанні), котрі розглядають як ключові, в межах яких вирізняють загальнокультурну, інформаційну, соціальну тощо; компетентності за критерієм джерела, засобом формування, якими виступають навчальні предмети і які поділяють на надпредметні, загальнопредметні та спеціальнопредметні. Компетентності, які формуються в процесі здобуття вищої освіти, називаються професійними.

Аналіз змісту окремих видів компетентностей, наприклад на рівні знань і умінь, переконує нас у тому, що вони можуть бути зараховані і до іншого виду компетентності, проте умовність цього поділу свідчить не про труднощі зопераціонування показників компетентності, а про можливість привнесення авторського компонента у їх визначення відповідно до цілей формування компетентності в межах навчального предмета, галузі життє-

діяльності учнів, їх контингенту, вихідного рівня компетентності учнів, їх індивідуальних особливостей тощо. Основною перевагою компетентнісного підходу виступає можливість на його основі посилити практичну спрямованість навчання, що є важливим для нас з огляду на завдання нашого дослідження.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок стосовно компетентностей майбутніх фахівців:

1) поняття “компетентність” трактується по-різному: і як синонім професіоналізму, і лише як одна з його складових;

2) вирізняють компетентність ключову – володіння необхідним обсягом знань, умінь та навичок, цінностей, якостей особистості та її позицій, достатніх для ефективної взаємодії на рівні міжособистісних стосунків, а також професійну компетентність – володіння необхідним обсягом знань, умінь та навичок, цінностей, якостей особистості, достатніх для ефективної взаємодії з іншими людьми в процесі професійної діяльності;

3) у структурі компетентності найчастіше виокремлюють: а) знання, вміння, навички; б) особистісні якості, що утворюють загальну Я-концепцію особистості та її професійну складову і зумовлені нею, спрямованість особистості фахівця; в) досвід.

У цілому ж, акцентуючи увагу на тих чи інших складових компетентності фахівця, дослідники одноставно визнають її як інтегровану якість. Виходячи з такої позиції, дамо визначення поняттю “психолого-педагогічна компетентність юриста”.

Психолого-педагогічна компетентність юриста – інтегрована якість, яка забезпечує ефективність психолого-педагогічних аспектів взаємодії юриста з іншими суб’єктами в буденному житті та професійній діяльності. У професійній діяльності така компетентність зумовлена колом його професійно-юридичних повноважень, професійною спеціалізацією (прокурор, юрисконсульт, адвокат, суддя, нотаріус тощо).

Визначимо компоненти психолого-педагогічної компетентності юриста. Отже, зрозуміло, що і ключова, і професійна компетентності передбачають наявність знань. Цю складову компетентності відображає *пізнавальний компонент*. Набуття компетентності неможливе без здатності особистості до самовдосконалення, розвитку необхідних для певної діяльності особистісних рис, якостей, які становлять зміст *особистісного компонента*. Високий рівень компетентності досягається в разі перетворення її з цінності-засобу на цінність-смісл, за умови внутрішньої мотивації, спрямованості особистості на її опанування. Ця складова – *мотиваційний компонент* компетентності. І нарешті, компетентність забезпечується вміннями, навичками, сформованими в минулому, набутими моделями, досвідом – *поведінковим компонентом*. Практико-зорієнтована психолого-педагогічна підготовка передбачає формування такого досвіду. Зміст цього поняття буде уточнено далі, втім, як і зміст компонентів компетентності майбутніх юристів.

Виходячи із завдання визначення спрямованості базової та професійної ППП на формування відповідних компетентностей майбутніх юристів, з'ясуємо їх місце у структурі ППП у цілому.

Вирізняють такі три категорії ключових компетентностей: автономна діяльність; інтерактивне використання засобів; уміння функціонувати в соціально гетерогенних групах, а також внутрішню структуру компетентності, що охоплює знання; пізнавальні навички; практичні навички; ставлення; емоції; цінності та етику; мотивацію [10].

На нашу думку, ключові компетентності майбутніх юристів мають формуватися в процесі їх базової ППП, яка забезпечує розвиток психолого-педагогічних знань, умінь психолого-педагогічного впливу на засадах гуманістичних цінностей, набуття досвіду відносин на цій основі. Водночас психолого-педагогічна компетентність майбутніх юристів, що формується у процесі вивчення ними психолого-педагогічних дисциплін, є предметною компетентністю, тому вважаємо за доцільне так її і розглядати – як базову психолого-педагогічну компетентність (ППК).

Сформованість базової ППК майбутніх юристів виступає передумовою для опанування на цій основі ППК, якої потребує професійна юридична діяльність. Логічно було б назвати її професійною ППК, проте це буде суперечити погляду, згідно з яким усі компетентності, які формуються в процесі здобуття вищої освіти, називаються професійними [11]. Базова ППК і ППК, що формується в процесі опанування дисциплін професійного та практичного блоку підготовки, співвідносяться між собою як загальне та особливе, спеціальне. То ж ППК, що формується у процесі професійної ППП майбутніх юристів, ми назвемо спеціальною ППК. Зобразимо це на рисунку.

Рис. Структура психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів

Розкриємо в загальних рисах зміст компонентів ППК майбутніх юристів.

Мотиваційний компонент включає мотиви опанування базової та професійної ППП.

Пізнавальний компонент охоплює базові та спеціальні психолого-педагогічні знання майбутніх юристів.

Особистісний компонент містить у собі якості, властивості особистості, які забезпечують сформованість базової та спеціальної ППК.

Поведінковий компонент включає досвід застосування базових та спеціальних психолого-педагогічних знань, що виражається у: прийнятті рішень щодо вдосконалення базової та спеціальної ППК та втіленні їх у вчинках; прояві вмінь вирішувати педагогічні та психологічні проблеми в житті, міжособистісній взаємодії; прояві спеціальних психолого-педагогічних умінь у процесі переддипломної професійної практики студентів.

Поведінковий компонент базової ППК ми розглядаємо як прояв міжособистісно-рольової компетентності майбутніх юристів, а поведінковий компонент спеціальної ППК – як прояв полірольової професійної компетентності майбутніх юристів.

Зміст цих понять розкрито в розробленій нами концепції психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів [3]. Компоненти базової та спеціальної ППК характеризуються специфічними критеріями й показниками.

Висновки. Системність психолого-педагогічної підготовки може бути забезпечена її складовими – базовою, в процесі якої формується базова психолого-педагогічна компетентність, і професійною, за допомогою якої формується спеціальна психолого-педагогічна компетентність. Компонентами психолого-педагогічної компетентності є мотиваційний, пізнавальний, особистісний і поведінковий. Психолого-педагогічна компетентність юриста визначається як інтегрована якість, яка забезпечує ефективність психолого-педагогічних аспектів взаємодії юриста з іншими суб'єктами в буденному житті та професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Котикова О.М. Соціальний інтелект як показник комунікативної компетентності майбутніх юристів / О.М. Котикова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 10 (20). – С. 67–72.
2. Котикова О.М. Компоненти комунікативної компетентності майбутніх юристів / О.М. Котикова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 11 (21). – С. 140–144.
3. Котикова О.М. Критерії та рівні психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів / О.М. Котикова // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. ст. Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип. 29. – Ч. 2. – С. 62–69.
4. Котикова О.М. Результати формування ключової психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів / О.М. Котикова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. пр. Серія: Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 33. – С. 263–268.
5. Котикова О.М. Результати формування професійної психолого-педагогічної компетентності майбутніх юристів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – К., 2011. – Вип. 14 (24). – С. 224–229.

6. Луговий В.І. Система модернізації педагогічної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості / В.І. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 20–26.

7. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 26–29.

8. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.

9. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І. С., 2004. – 112 с. (Бібліотека з освітньої політики).

10. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с. – (Серія: Бібліотека з освітньої політики).

11. Бібік Н.М. Компетентність у навчанні / Н.М. Бібік ; Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень // Енциклопедія освіти. – Юрінком Інтер, 2008. – С. 408–409.

Котикова Е.М. Компоненты психолого-педагогической компетентности будущих юристов

В статье рассматриваются компоненты психолого-педагогической компетентности будущих юристов и их содержание на разных этапах их психолого-педагогической подготовки.

Ключевые слова: психолого-педагогическая подготовка будущих юристов, психолого-педагогическая компетентность юристов, экспертная оценка.

Kotykova O. Components of the psychological and pedagogical competence of future lawyers

The article describes the components of the psychological and pedagogical competence of future lawyers and its content in the different periods of the psychological and pedagogical training of future lawyers.

Key words: psychological and pedagogical training of future lawyers, psychological and pedagogical preparing competence.